

IMMANUEL KANT
SALT AKLIN ELEŞTİRİSİ'NE ÖNSÖZ¹

Akım Etan — Atıllâ Erdemli

İnsan aklı bilgilerinin belli bir türünde şu özel yazgı ile karşılaşır: Akıl, ona kendi doğası tarafından verildiği için geri çeviremediği ve kendisinin tüm güçlerini aştığı için de yanıtlayamadığı sorular tarafından rahatsız edilir.

Bu güç duruma akıl kendi suçu olmaksızın düşer. Akıl, deney süreci içinde kullanımları kaçınılmaz olan ve deneyin de yeterince doğruladığı ilkelerle işe başlar. Akıl bu ilkelerle, yine kendi doğasının gereği olarak, durmaksızın daha yüksek, daha ötede olan koşullara yönelir. Ama o, sorular hiçbir zaman son bulmadığı için, böyle bir uğraşın eksik kalmak zorunda olduğunu görür ve her türlü deney kullanımını aşan ve aynı zamanda sıradan insan bilgisinin bile uyum içinde bulunduğu, bu yüzden de zararsız görünen ilkelere başvurma zorunluluğunu duyar. Böylece akıl bulanıklık ve çelişmeler içine düşer. Gerçi o bu çelişmelerin temelinde örtük kalmış yanlışların bulunduğu sonucuna varabilir, ama bu yanlışları ortaya çıkartamaz; çünkü başvurduğu ilkeler her türlü deney sınırlarını aştıkları için hiçbir deney ölçüğü tanımazlar. İşte bu sonu gelmez anlaşmazlıkların çatışma alanı *Metafizik* adını alır.

Birzamanlar metafizik bütün bilimlerin kraliçesi olarak adlandırılırdı ve eğer yapılıp - edilene değil de niyete bakacak olursak, o, konusunun yüce öneminden ötürü bu onurlu adı gerçekten de hake-

1 Kant bu önsözünü, Salt Akım Eleştirisine 1781 yılındaki I. basım için yazmıştır. (Çevirenlerin notu).

diyordu. Şimdi ise çağın modası onun her bakımdan küçümsenmesini istiyor ve biryana atılıp, yalnız bırakılmış bu yaşlı ana, *Hecuba*² gibi yakmıyor: moda maxima rerum, tot generis natisque potens - nune trahor exul, inops - Ovid. Metam³.

Başlangıçta metafiziğin egemenliği, *Dogmatikler*'in yönetimi altında *despotca* bir egemenlikti. Ancak yasama gücü, geçmişteki barbarlığın izlerini henüz üzerinden atamadığı için, metafizik çatışmalarla giderek yozlaşıp tam bir *anarşiye* dönüştü ve *Kuşkucular*, toprağın kalıcı biçimde işlenmesinden kesinlikle kaçman göçebeler gibi zaman zaman yurttaşların birliğini parçaladılar. Ama bunlar tanrıya şükür ki az sayıdaydılar, bu yüzden de dogmatiklerin, üzerinde görüş birliğine vardıkları bir plana göre olmasa bile metafiziği yeniden kurmak istemelerini engelleyemediler. Gerçi son zamanlarda, bir an için, bütün bu çekişmelere insanın anlama yetisinin bir tür *Fizyolojisi* aracılığıyla (ünlü *Locke tarafından*) son verilmiş ve o savların geçerliliği tümüyle sonuca bağlanmış gibi göründü; ne var ki, sözü edilen kraliçenin doğuşu, sıradan deney yığınından türetildiği için onun geçerliliğinden haklı olarak kuşku duyuldu. Buna karşılık o, kendisine bu *Soyağacı*'um gerçekten de yanlış olarak yakıştırıldığı savıyla, yetkisini süreklile savundu. Böylece her şey yeniden köhne, yıpranmış *Dagmatizm'e* geridönüp, saygınlığını yitirdi. Oysa istenen, bilimin böyle bir durumdan kurtarılmasıydı. Artık (yaygın kanıya göre) bütün yollar boşuna denendikten sonra, bilimlerde karışıklığın ve karanlığın anası olan usanç ve tam bir *Kayıtsızlık* egemendir. Fakat bu aynı zamanda beceriksizce bir çalışma sonucu bulanık, dağınık, ve kullanılmaz duruma düşmüş olan bilimlerin, yeni bir biçim kazanması ve aydınlığa kavuşmasının kaynağı değilse bile, başlangıcıdır.

2 *Hecuba* (Grekçede, Hekabe), Homeros'un İlyada destanı kahramanlarından Troya Kralı Priamos'un karısıdır. Yine bu destan kahramanlarından Hektor ve Paris'in anasıdır. İlkçağ edebiyatında doğurgan, ama evlatları tarafından terkedilmenin acısını yaşayan ana olarak pek çok kez değişik biçimlerde işlenmiştir. (Çevirenlerin notu).

3 Bunca üvey oğullar ve çocuklarla güçlü ve en yüce olan ben, şimdi bir yana itilmiş ve çaresiz bırakılmış olarak uzaklara sürükleniyorum. Ovidius. Metamorfozlar.

İnsan doğasının *kayıtsız* kalamadığı araştırmalara *kayıtsız* görünmek boşunadır. Bu sözüme *Kayıtsızlar*, okul dili⁴ yerine popüler bir dil koyarak kendilerini saklamaya çalışıyor ve gerçekten birşey düşünüyor olsalar bile, yine de o denli hor gördükleri metafizik savlara düşmekten kurtulamıyorlar. Ne var ki, bilimlerin serpilmekte olduğu bir sırada ortaya çıkan ve bütün bilgiler içinde kendisinden en az vazgeçilebilecek bilgiye yönelik olan bu kayıtsızlık, üstünde dikkatle durulmaya ve düşünölmeye değer bir olgudur. Bu kayıtsızlık, gerçekte, hafife alan bir tutumun değil, kendisinin sözde bilgilerle oyalanmasına izin vermeyen çağın olgunlaşmış *Yargı Gücünün** bir ürünüdür. Bu tutum aynı zamanda akıldan şunları da isteyen bir çağrıdır: Akıl bütün uğraşları içinde en zor olanı, kendini bilme uğraşını yeniden üstlenmeli ve kendi haklı savlarında onu destekleyen, ama bütün temelsiz savları - zorbalık ile değil, kendisinin kalıcı ve değişmez yasaları ile - geçersiz kılabilen bir yargı kurulu oluşturmalıdır. İşte bu yargı kurulu salt *akıl eleştirisi*'nden başka bir şey değildir.

Ama bununla ben kitapların ve sistemlerin eleştirisine değil *her türlü deneyden bağımsız* olan tüm bilgilerin, yani genellikle akıl yetisinin eleştirisini anlıyorum. Bu eleştiri metafiziğin mümkün olup olmadığının araştırılması yanında, onun kaynak, kapsam ve sınırlarının yalnız ve yalnızca ilkelere kalkarak belirlenmesi anlamını da taşır.

4 Okul Dili sözü ile söylenmek istenen, Leibniz - Wolf geleneğinin dilidir. (Çevirenlerin Notu).

* Zaman zaman çağımızın düşünme biçiminin sığığından ve sağlam bilimin soysuzlaştığından yakınmalar oluyor. Ancak, ben, Matematik, Fizik ve benzeri gibi temelleri iyi kurulmuş bilimlerin bu suçlamayı hiç de haketmediklerini, bunların sağlamlığın eski ününü koruduklarını, Fizik'in ise bunu bile aştığını görüyorum. İlkelerinin düzeltilmesi öncelikle sağlanmış olsaydı, öteki bilim türlerinde de bu bilim anlayışı etkisine gösterirdi. Böyle bir anlayışın eksikliği sonucu ortaya çıkan kayıtsızlık, kuşku ve giderek kesin eleştiri aşında *temelli* bir düşünme biçiminin kanıtlarıdır. Çağımız tam anlamıyla *Eleştiri*'nin çağıdır ve her şey buna boyun eğmek zorundadır. *Đin kutsallığı*'na, *Yasama gücü* *de dokunulmazlığı*'na dayanarak eleştirinin dışında kalmak isterler. Böyle olunca bunlar kuşkuyla karşılanmalarına yolaçtıkları gibi, kendilerine içten bir saygı duyulmasını da bekleyemezler. Bu saygıyı ancak akım özgür ve açık denetimine dayanabilenler hakeder.

İşte ben geriye kalan bu biricik yolu seçmiş bulunuyorum. Bu yol üzerinde, aklın, deneyden bağımsız kullanımında kendisiyle çatışmasına yol açan tüm yanımları ortadan kaldırmış olmanın kıvançlı içindeyim. Ben insan aklının yetersizliğini ileri sürerek onun sorularından kaçmadım, tersine bunları ilkelere göre eksiksiz olarak bölümledim ve aklın yanılmasına neden olan noktayı açığa çıkardıktan sonra, bu soruları akla uygun düşecek bir biçimde bir çözüme götürdüm. Gerçi sözü edilen soruların yanıtı hiç de dogmatik bilgi tutkusunun umduğu gibi olmadı; çünkü bu tutkuyu benim hiç de anlamadığım büyücülük sanatı karşılayabilir. Ne var ki bu, aklın doğasının belirlenişindeki amaç olamazdı ve felsefenin ödevi de yanlış yorumlara dayanan her türlü aldatıcı görüntüyü ortadan kaldırmaktır; böyle bir uğraş herkesin beğenip övdüğü bir çılgınlığı yok edecek olsa bile... Bu çalışmada en çok özen gösterdiğim şey, ayrıntıları gözden kaçırmamak oldu ve burada çözülmemiş ya da hiç olmazsa çözüm anahtarı verilmemiş bir tek metafizik sorunun bile dışarda bırakılmadığını güvenle söyleyebilirim. Gerçekten de salt aklın öylesine yetkin bir birliği vardır ki; aklın ilkesi, ona kendi doğası tarafından verilmiş olan soruların bir teki için bile yetersiz kalsaydı, bu ilke, geriye kalan soruların tümünün güvenilirlikle kavranılmasında da yetersiz kalacağı için, biryana atılabilirdi.

Bunları söylemekle böylesine kendini beğenmiş savlar karşısında okuyucunun yüzünde küçümseme ile karışık bir hoşnutsuzluk belirmediğini görür gibi oluyorum. Ama bu savlar *Ruhun* yalın yapısını ya da *Dünyanın* zorunlu ilk *başlangıcını* kanıtladığını öne süren sıradan bir çalışmanın savlarıyla kıyaslanmayacak denli ılımlıdır. O türden bir çalışma insan bilgisini mümkün deneyin sınırlarını aşacak biçimde genişletme çabasını güder. Alçak gönüllülükle belirtmem gerekir ki, böyle bir çaba benim gücümü tümüyle aşar. Bunun yerine ben, yalnızca akim kendisi ve onun salt düşünme yetisiyle ilgilenmekteyim. Aklın ayrıntılı bilgisini uzaklarda aramam gerekmez; onu ben kendimde bulurum. Bunun örneğini mantık biliminde görebiliriz; mantığın bütün yalın işlemleri sistemli bir biçimde sonuna dek sıralanabilir. Ne var ki, burada, şu soru, deneyin her türlü malzeme ve desteğinden yoksun kaldığım sürece mantıkla ne başatabilirim, sorusu ortaya çıkar.

Gerek tek tek her amaca ulaşmadaki *yeterlilik*, gerekse amaçların *tümüne* ulaşmadaki *titizlik* konusunda söyleyeceklerim bu kadar. Bu amaçlar bize gelişigüzel bir ilke tarafından değil, bilgimizin doğası tarafından verilmiştir ve eleştirel çalışmamızın içeriğini oluşturan da budur.

Çalışmanın *biçimi*'ne gelince, burada *kesinlik* ve *açıklık* böylesine güç bir işi göze alan yazardan haklı olarak beklenen iki temel özelliktir.

Kesinlik konusunda şu yargıya vardım: Bu türden araştırmalarda hiç bir biçimde *kamlara* yer verilmemeli ve burada, varsayım görünümündeki her şey, en ucuz fiyata sunulsa bile, alınmaması ve ortaya çıkar çıkmaz el koyulması gereken yasaklanmış mal işlemi görmelidir. Çünkü a priori temellere dayanan her bilgi kendisine kayıtsız-koşulsuz zorunlu gözüyle bakılmasını ister ve bunu, her türlü apodiktik (felsefi) kesinliğe ölçü ve örnek olabilecek bütün salt a priori bilgilerin belirlenimi daha da çok ister. Giriştiğim bu işi bu bakımdan başarıp başaramadığımı okurun yargısına bırakıyorum. Yazarın yapabileceği, nedenlerin yargıçlar üzerindeki etkisi üstünde yargıda bulunmak değil, nedenler ortaya koymaktır. İstemiyerek de olsa, nedenlerin sallantılı bir duruma düşmelerine yolaçmak için, yanlış anlamaya götürebilecek noktaları belirtmesinde yazara izin verilmelidir; bu noktalar ikinci derecede önem taşıyabilir. Böylece okurun yargısında yaptığın temel amacı yönünden en ufak kuşkuyla yol açacak her türlü etki, zamantnda engellenmiş olacaktır.

Anlama yetisi adını verdiğimiz yetiyi araştırmak, kullanılışının kuralları ile sınırlarını belirlemek için Transzendenal Analitiğin ikinci ana bölümünde *Salt Anlama Yetisi Kavamlarının Deduksiyonu* başlığı altında yapmış olduğum incelemeden daha önemli olan hiç bir inceleme ile karşılaşmadım. Beni en çok yoran bu araştırmanın, boşuna bir çaba olmadığını umuyorum. Yer yer derine inen bu araştırmanın iki yönü vardır. Bunlardan biri salt anlama yetisinin nesnelileriyle ilgilidir ve onun a priori kavramlarının objektiv geçerliliğini gösterme, anlaşılır kılma amacını güder, bu yüzden de benim amaçlarımla öze ilgilidir. Bunlardan diğeri ise, salt anlama yetisini, dayandığı olanak ve bilgi güçleri bakımından, dolayısıyla sübjektiv bakımdan incelemeyi göz önünde bulundurur. Gerçi bu asıl amacım yönünden büyük

önem taşır, ama yine de öze ilişkin değildir. Çünkü burada sürekli olarak göz önünde bulundurulanan temel soru, *düşünme yetisinin* nasıl mümkün olduğu değil, anlama yetisinin ve aklın her türlü deneyden bağımsız olarak neyi, ne ölçüde bilebileceği sorusudur. Bu sonuncu soru eldeki bir sonucun nedenini aramak gibi bir şey olduğundan ve bu yüzden de bir varsayıma benzediğinden (ki bunun böyle olmadığını ilerde göstereceğim) sanki ben *kanılar önesürme* hakkını istiyor ve okura da başka tür *kanılar önesürme* hakkını tanıyormuşum gibi bir durum ortaya çıkar. Bu söylediklerimi dikkate alarak okura şunu anımsatma gereğini duyuyorum: Sübjektif dedüksiyon okurda benim beklediğim gibi inandırıcı bir etki bırakmazsa, o zaman objektif dedüksiyon, ki benim burada öncelikle göz önünde bulundurduğum budur, tüm gücünü ortaya koyacaktır. 92. ve 93. sayfalarda söylenenler bunun için bir başına yeterli olabilir.

Açıklık konusuna gelince, okur haklı olarak şu iki tür açıklığı isteyecektir: önce *kavramlara dayalı diskursiv* (mantıksal) açıklığı, sonra da *görülere* yani örnekler ya da diğer somut belirlemelere dayalı *intuitiv* (estetik) açıklığı. Birinci tür için gerekeni yaptım. Bu birincisi o denli kesin olmayan ama yine de geçerli sayılması gereken ikincisinin hakkını yeterince vermektен uzak kalmamın bir bakıma nedeni oldu. Bu sorunu nasıl ele almam gerektiği konusunda, çalışmalarım sürecince hemen hep kararsızlık içindeydim. Örnekler verme ve açıklamalar yapma gereğini sürekli olarak duyuyordum ve bunlar gerçekten de daha ilk taslakta kendilerine uygun olan yeri buldular. Ne var ki, bir süre sonra uğraşacağım sorunların çokluğunu ve görevimin büyüklüğünü farkettim ve kuru, salt *skolastik* biçimde örnekler vermenin çalışmayı gereğinden çok genişleteceğini gördüm. Bu yüzden de çalışmanın ancak *popüler* amaçlar için gerekli olabilecek örnek ve açıklamalarla daha da genişletilmesini uygulamadım. Kaldı ki popülerlik bu çalışma için hiçbir biçimde ölçü olamaz. Bilimi geçekten tanıyanlar böyle bir kolaylığa gerek duymazlar. Her zaman hoşnutlukla karşılanan bu tür bir kolaylık burada amaca aykırı düşebilir. Gerçi Rahip *Terrasson* şöyle diyor : Bir kitabın büyüklüğü sayfalarının sayısıyla değil, onu anlamak için gereken zamana göre ölçülseydi, bazı kitaplar için şu söylenebilirdi: *Eğer bu kitap bu denli kısa olmasaydı, çok daha kıt olurdu.* Öte yandan spekülative bilginin geniş kapsamlı ama yine de bir ilkeye bağlı

bütününi kavrama amacına yönelirsek aynı hakla şunu diyebiliriz: *Kimi kitap, öylesine açık olma gereğini duymasaydı, çok daha açık olurdu.* Gerçi açıklığı sağlayan araçlar *parçalara* yardımcı olurlar, ama çoğu zaman *bütünü* dağıtırlar, okurun bütünü görmesini engeller ve göz kamaştırıcı renkleriyle sistemin seçikliğini ya da öğelerinin düzenlenişini örtük ve tanınmaz kılarlar. Oysa sistemin birlik ve sağlamlığı üstüne yargıya varabilmek herşeyden önce öğelerinin bu düzenlenişine bağlıdır.

Burada sunulan türde büyük ve önemli bir yapıtı, tam ve kalıcı biçimde gerçekleştirmek isteyen yazarın amacına okurun da katılması, okur için hiç de küçümsenmeyecek bir çekiciliğe sahiptir. Bütün bilimler için böyle bir gerçekleştirmeyi, kısa sürede ve az, ama yoğun bir çaba ile başarabilecek biricik bilim metafiziktir. Bu başarıldığında, sonra gelenlerin, içeriği hiç bir biçimde çoğaltmaksızın, yalnızca *dıdaktik* bir tutumla her şeyi kendi amaçlarına göre düzenlemekten başka yapacakları bir şey kalmaz, çünkü bu *salt akıl* aracılığıyla edindiğimiz her şeyin sistematik olarak düzenlenmiş bir *dökümanden* başka bir şey değildir. Burada hiçbir şey gözden kaçamaz, çünkü aklın tümüyle kendisine dayanarak ortaya çıkardığı şey kendisini gizleyemez, tersine ortak ilkesi bulunur bulunmaz bu şey yine akıl tarafından gün ışığına çıkartılır. Ne herhangi bir deneye dayanan, ne de belli bir deneye yönelik genişletici ve çoğaltıcı etkilere sahip *özel* bir görüşü gerektiren, yalnız ve yalnız salt kavramlardan gelen bu tür bilgilerin eksiksiz birliği, yalnızca bu mutlak bütünselliği mümkün kılmakla kalmaz, onu zorunlu da kılar. Tecum habita et noris, quam sit tibi curta supellex - Persius - ⁵

Salt (speklativ) aklın böyle bir sistemini *Doğanın Metafiziği* başlığı altında gerçekleştirmeyi umuyorum. Söz konusu sistem genişlik bakımından buradaki eleştirinin yarısı kadar olmayacaktır, ama yine de bu sistem içerik bakımından, metafiziğin olanaklarının koşullarını ve kaynaklarını göstermek, bütünüyle yaban otlarının bürüdüğü bir toprağı temizlemek ve düzeltmek zorunda olan buradaki eleştiriden daha zengin olacaktır. Okurumdan buradaki çalışmada bir *yargımcı* sabır ve yansızlığını, öbür çalışmada da bir *yardımcının*

5 Kendinle bir başına kal, o zaman evinin ne denli eksik donanmış olduğunu görürsün. - Persius -

destek ve iyi niyetini bekliyorum. Çünkü eleştiride sistemin bütün ilkeleri eksizsizce belirtilmiş olsa bile, sistemin tamamlanmışlığı *türetilmiş* kavramlardan hiç birinin eksik olmamasını zorunlu kılar; bu kavramlar ise a priori olarak bir çırpıda ortaya çıkarılmayı değil, adım adım ilerleyen bir aramayı gerektirir. Ve yine öteki çalışmada kavramların *sentezi* tamamlanmış olacağı için, bu çalışmada aynı şeyin *analiz* yönünden de yapılması gerekir ki, bu da son derece kolay ve üstelik, bir iş olmaktan çok bir eğlencedir.

Artık geriye yalnızca basım yönünden söyleyeğim bir iki söz kalıyor. Basımın başlaması biraz geciktiğinden, ancak provaların yarısını görebildim ve bunlarda 379. sayfanın alttan 4. satırındaki *skeptisch* yerine *spezifisch* okunması gereken yanlıştan başka, anlamı bozmayan bir kaç baskı hatasına daha rastladım. 425. sayfadan 461. sayfaya dek yer alan Salt Akim Antinomileri bir çizelge biçiminde düzenlendi. Burada *sav'a* ilişkin olan her şey sol yana, *karşı sav'a* ilişkin olan her şey de sağ yana yerleştirildi ki, böylece önerme ve karşı önerme birbirleriyle kolaylıkla karşılaştırılabilsin.